

Peketanje konja ustavi Adrijanov odgovor. Pogleda na solnce in se čudi: »Kako, da je Kristo že tukaj? Saj nismo še začeli viteških iger in drugih konj še ni. Pa kaj je Kristu? Ves blede je in od čela po licu in vratu mu gre rdeči pot in kaplje krvi polzijo iz njega.« Grozeče se vzravna Adrijan: »Kdo te je, Kristo?«

Plašno odgovori Kristo in privezuje nemirnega konja: »Gospod stric, gospod Semenič. Ves divji je prišel prav, ko sem sedlal konja. »Ne pojdeš!« je kričal. »Smrkavec naj se uči, namesto, da se pretepava z vajenci. Še danes ga pretepem z bičem in zaprem v samostan. Ob kruhu in vodi se bo spametoval.«

Kakor vzmet skoči Adrijan: »Mene bo zapiral kranjski stric? Mene, potomca knezov? Še danes grem in se ne vrnem, dokler mu ne zalučim pred noge, kar je strošil za naju...« (Dalje.)

Miha Bločan:

Nova pravljica.

Igra v dveh slikah. Godi se za vasjo in pred Matjaževim domom.

OSEBE: Jerica, desetnica; Tonček, sirota brez očeta in matere; Mojca, dekle iz Koroške; Peter, deček iz Primorja; Martinček Potepinček, klatež dobrega srca; Martin Krpan, junak bloških hribov; Kralj Matjaž, junak iz pravljice; Pečatnik, kraljev tajnik; Bohek, stražar; Kohek, stražar; Rogovila, vešča; Matjaževa vojska.

I. slika.

Za vasjo. V daljavi gozd. Na odru cesta, polje, posekano drevo in križ.

1. prizor. (Jerica s culo prihaja na oder.)

Jerica (poje): Sirota jaz okrog blodim, ubog ciganski otrok.

V dolini tihi se solzim, kjer čuva mene Bog.

(Ko odpoje, sede na deblo posekanega drevesa.)

Da, da! Okrog blodim kot blodijo črni cigani. In moj kruh? O Bog! (Vzame iz cule skorjico kruha.) Ta suha, že vsa plesniva skorja kruha. (Je skorjico.)

2. prizor. (Na oder pripoje Tonček.)

Tonček: Očeta so zagrebli mi in mater pokopali, rosile so se mi oči, ko v svet so me pognali.

(Se ustavi sredi odra. Čez rame ima bisago. Oblečen je revno.)

Tako hodim že tri dni. Iz kraja v kraj. Iz hiše v hišo me pehajo in dosti grenkih moram pretrpeti. Hudo je tako. Kdor ni skusil, ne ve. Joj, kako me bole noge in megle, megle se vlačijo na oči. Kje je pravica?

Jerica (začuden): Kdo si bratec?

Tonček (se počasi obrne): Kdo sem? O-sestrica, težko je to reči. Saj niti sam ne vem. Mater mi je umorila jetika, očeta tovarna. In hajd otrok po svetu! Išči srce, išči ga! Sam sem ostal in svoj sem. Drugače ne vem.

Jerica (rahlo): Ti revček, ti. Kar k meni prisedi! Gotovo si lačen.

Tonček (pogumno): Veš, bolečina mi je pregnala lakoto. Tudi na njo pozabiš včasih, če srce preveč trpi. No, če me že vabiš, pa prisedem.

Jerica: Belega kruha nimam. Samo nekaj skorjic. Trd je tak kruh, a lakota je še trša. Na, jej! (Mu da polovico skorjice.)

Tonček (je): In kdo si ti? Usmiljeno srce imaš.

Jerica: Kdo ga ne bi imel, če ga nimamo reveži? Desetnica mi pravijo ljudje. Ves svet je moj dom. Beda me je izgnala v ta veliki dom. Deset otrok je težko rediti. Zlasti, če je mati bolna in očetov zaslužek slab. Šla sem, kakor ti hodim iz kraja v kraj in okušam vse bridkosti življenja.

Tonček: Bodiva prijatelja! V dvoje se lažje prenaša gorje.

Jerica (veselo): Pa bodiva! Dve siroti sredi velikega sveta.

(Si sežeta v roke.)

Tonček (hitro): Čuj! Kako čudna pesem.

(Tonček in Jerica prisluškujeta.)

3. prizor. (Na oder pripoje Peter, oblečen v kmečko kraševsko obleko.)

Peter (poje): Ej, vigred kdaj bo?

Je žalostno to,
da nič ne cvete,
da zima je še.

Jerica (nejevoljno): Fant, ti pa nisi prišel v pravi kraj. O zimi poješ, ko je pri nas pomlad in vse v cvetju. Ali ne vidiš?

Peter (žalostno): Vidim pomlad v vaši deželi. Vidim rože v vaši zemlji. Ali —? (Vzdihne.)

Tonček (sočutno): Kaj ta zemlja ni tudi tvoja?

Peter (počasi): Moja? Ko bi bila tudi moja? Jaz sem brezdomec. Od Gorice sem.

Jerica (zamolklo): Od Gorice? Od tam, kjer prve cveto črešnje, kjer teče Soča? Oče mi je včasih pravil o zemlji tam okrog. Lepa je.

Peter (svečano): O, kako lepa in tudi žalostna.

Tonček (tiho): Ali je res tako, kakor pripovedujejo?

Peter (tegobno): Ko bi vama mogel vse povedati? Srce bi mi počilo od bridkosti. Vi v lastni zemlji ne morete čutiti naše bolečine.

(Sklene roki k molitvi.) O, zemlja sveta od Gorice in Vipave!

Jerica (ga tolaži): Ne žaluj, bratec! Jaz in Tonček te bova tolažila. Glej, tudi nama ni življenje z rožami posulo poti. Tudi midva sva siroti. (Jerica in Tonček stopita k njemu in ga primeta vsak od ene strani.)

Peter (trgaajoče): O, zemlja sveta od Gorice in Vipave! Kje je pravica?

Jerica in Tonček (iz srca): Da, kje je pravica?

Tonček (važno): Bodimo si prijatelji! Vsi smo sirote, velik je svet. V troje bomo lažje prenašali bolečino.

Peter (tiho): Joj, dobra sta z menoj! Bodimo si prijatelji! (Si sežejo v roke.)

4. prizor. (Mojca pripoje v koroški noši.)

Mojca (poje): Pojdem u rute, u rute,
oj, le tam, kjer je mraz,
je moj pobič, moj pobič, pokopan.

Jerica (presenečeno): Odkod je pa tebe prineslo, sestrice, in tvojo žalostno pesem?

Mojca (jih gleda): Mojo žalostno pesem? Ej, tudi vaša ne bi bila vesela, če bi jo zapeli. V obličjih vam vidim polno trpljenja.

(Stopi bliže.) Te žalostne oči, blede obrazi, suhe postave in vajini obleki. (Pokaže na Tončka in Jerico.) Tudi vaša pesem je žalostna, čeprav je ne poje.

Peter (stopi bliže k Mojci in ji pogleda v obličje): Zdi se mi, da te poznam, da sva se že nekoč srečala. (Zastane.) Nekaj enakega naju družijo. Kaj?

Mojca (ga spozna): O, bratec moj od solnčne Gorice!

Peter (jo spozna): O, sestra z Gospe svete!

Tonček: Oba brezdomca.

Jerica: Eden od Gorice, drugi od Gospe svete! Sedaj smo štirje. Vsi smo sirote, velik je svet.

Jerica, Tonček, Peter in Mojca (v zborni deklamaciji):

Nismo samo štirje!

Tisoč nas je in še več

nesrečnih brezdomcev:

sirot brez očetov in mater,

sirot od desetih otrok,

sirot v tuji zemlji trpečih,

sirot brez konca in kraja.

V skupnost nas družijo usoda temačna

in naša srca pravice so lačna:

sredi vseh cest,

sredi milijonskih mest,

gori do lepih zvezd...

Tisoč nas je in še več,

nesrečnih, lačnih brezdomcev...

(Ko oddeklamirajo, sedijo vsi na požagano drevo in se zatope vsak v svoje misli.)

5. prizor. (Na oder priskače škrat — Potepinček Martinček.)

Martinček Potepinček (veselo): Joj, kako lepo govorite! Kar srce me boli, dasi sem Martinček Potepinček nikdar žalosten škrat. K vam bi pristopil, vaš prijatelj bi postal, a sem premalo resen. (Bolj žalostno.) Res, premalo resen človek sem!

(Veselo poje): Jaz Potepinček sem Martinček
vsepovsod poznan,
za grehe svoje se Martinček
nikdar ne kesam.

Jerica (jezno): Prijatelj škrat! Čemu si se prišel norčevati iz naše bolečine?

Martinček Potepinček (skrivnostno): Kdo ve? Tak črnogled nisem, kot ste vi. Tudi bolečine ne poznam. Samo smeh in cigansko življenje. A zloben nisem.

(Poje): Po svetu blodim Potepinček,
se peham za kruh,
krompirček vjamem mal v skledi
in zato sem suh.

Tonček: Velik klatež si, Martinček. Bolečine ne poznaš? Dobro ti je. Lahko živiš. Škrat si, kadar hočeš neviden. Mi smo pa sirote. Vsakdo nas vidi.

Mojca: Domov pojdi, kjer te čakajo tvoji.

Potepinček Martinček (zateglo): Moji? Bog ve, kje so? Pozabil sem že davno nanje in na svoj dom. Tako se najlažje živi.

Peter: Škratec, ne govoriš prav! Na dom se ne more pozabiti, čeprav je bolečina iz njega vzrasla.

Mojca: Nikdar se ne more pozabiti. Preveč smo srca pustili tam. Potepinček Martinček (veselo): Ho, ho! Svoje srce sem pustil povsod, po vsej zemlji je moj dom. Drugega ne poznam.

Peter: Cigan si, človek ne. Cigan se klati po vsem svetu.

Mojca: Tudi židje so povsod. Kjer je denar, je njihova domovina.

Tonček: Po kaj si prav za prav prišel sem?

Jerica: Povej ti, Potepinček, Martinček brez domovine!

Martinček Potepinček: Namen sem imel. Velik namen. Ali veste, čemu sem prišel?

Tonček, Jerica, Mojca, Peter (vanj): Daj, povej, čemu?

Martinček Potepinček: Po pravici ste klicali.

Peter: Da, po pravici!

Mojca: In kaj potem?

Jerica: Ali sploh veš, kaj je pravica?

Peter: Saj niti domovine nečeš poznati.

Martinček Potepinček: Ves svet je moja domovina. Od tečaja do tečaja. In zatiranim kažem pot do pravice.

Peter (neverno): Ti?

Mojca (jezno): To je tvoja nova šala.

Jerica: Še sirote mu ne ganejo srca!

Martinček Potepinček (poje):

Za šalo skriva se resnica,

bridka to je stvar.

Martinček ve, kaj je pravica:

ve, da ni denar.

Pokažem vam pot.

Mojca, Peter, Tonček, Jerica (pojo):

Sirote smo, sirote vsi,

je komu mar za nas?

Želodček prazen, bled obraz

in v srcih mladih mraz.

Martinček Potepinček (resno): Pravice je treba!

Mojca, Peter, Tonček, Jerica: Pravice je treba! Da, pravice!

Martinček Potepinček: Pokažem vam pot do kralja Matjaža. On vam jo podeli polno prgišče. Tebi Mojca in Peter domovino, a tebi Tonček in Jerica boljše življenje.

Jerica: In še onim drugim, ki jih ni tu?

Martinček Potepinček: Vsem, saj je že prišel čas. Hudo je na svetu.

Tonček: Do kralja Matjaža gremo.

Mojca: Pravičen je, kot ni še nihče bil.

Peter: Potem bo lepo na zemlji.

Mojca: Potepinček, kdo pa nam pokaže pot?

Martinček Potepinček: Dam vam junaka, ki vas bo privedel do gore Pece, kjer spi kralj Matjaž.

(Zažvižga.)

Martin Krpan (za odrom zaspano): Je že spet prišel Brdavs? Nak, na Dunaj pa ne grem več. Cesarjevih Janezov nečem braniti. Pa brez zamere, moj Potepinček.

(Močni koraki se približujejo. Na oder stopi Martin Krpan, kot je narisano v narodni povestnici). No, kaj pa je? (Se postavi pred zbrane in jih radovedno motri.)

Jerica, Tonček, Mojca in Peter (se prestrašijo): Joj, Martin Krpan od Vrha pri Sv. Trojici doma. Tisti, ki je Brdavs ukrotil.

Martin Krpan (počasi): No, kaj bo, prijatelj Potepinček? Iz poštenega spanja si me dvignil. Pa če si me za cesarja Janeza in tisto pri-smodo, ministra Gregorja, kar nič ne bo. To si zapiši v uho. In še s tole jo dobiš. (Zažuga z mesarico.)

Martinček Potepinček (ga tolaži): Nisem te klical za take majhne stvari. Za sirote sem te zbudil, da jih povedeš po pravico h kralju Matjažu. Pot jim pokažeš.

Martin Krpan (močno): Za sirote? Je pa druga reč, kot za cesarja Janeza. Pa brez zamere! Kar pojdimo, prijateljčki. In če si ne dobimo pravice? Pošteno bosta pela kij in mesarica, četudi pri samem kralju Matjažu.

Vsi (pojo): Pravice gremo si iskat,
je daleč kralj Matjaž.
Sirote jo težko dobe,
ker vedno spi Matjaž.

(Vsi odhajajo.)

Konec I. slike. Zastor pade.

(Dalje.)

Oroslava Slokanova:

Močnik.

do ne pozna te slastne in zdrave jedi? Vem, marsikdo izmed vas, ki se ga je že preobjedel, si bo pri tem mislil: Hu, močnik, kaj bi močnik, koliko boljših in slajših jedi. Mi, ki smo bili otroci v tistem hudem vojnem času, smo bili pa o tem drugačnih misli. Takrat so bili vsi možje v vojski in polja so morale obdelovati žene, otroci in starci, večinoma jih je pa ostalo sploh neobdelanih. Zato je bil pridelek slab. Moke je bilo malo, v mestih se sploh ni mogla dobiti. Kruh so pekli iz otrobov in slabe koruzne moke. Dolge ure so morale naše matere stati pred prodajalnami, da so prišle na vrsto in dobile hlebček tega slabega kruha za vso družino. Neredko se je zgodilo, da je živil zmanjkalo prej, preden so prišli vsi na vrsto — in matere so se vrnile domov prazne. Take dni smo morali iti spat brez večerje.

V tretjem tistih hudih vojnih let je naša mama zbolela. Morala je v bolnico, naju s sestro so pa oddali v zavod. Tam je bilo veliko otrok, različne velikosti in starosti. Kmalu za nama je prišla v zavod še ena deklica. Imenovala se je Frida in je bila Nemka. Bila je tiha in zamišljena deklica in se ni nikoli igrala z nami.